

- Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети [Текст] : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 767 с.
- Бойко Л.І. Кластери як одна із ефективних форм співробітництва [Текст] / Л.І. Бойко, С.В. Кудря // Економічний простір. – 2009. – № 1. – С. 327-331.
- Меньшенина И.Г. Кластерообразование в региональной экономике: [Текст] : монография / И.Г. Меньшенина, Л.М. Капустина. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2008. – 154 с.
- Гуменюк О.І. Кластери як організаційна структура інноваційно-інвестиційної моделі розвитку промисловості [Текст] / О. І. Гуменюк // Економіка та управління національним господарством. – 2007. – № 2(68). – С. 9-18.
- Соколенко С.І. Виробничі системи глобалізації: Мережі. Альянси. Партнерства. Кластери: український контекст [Текст] : монографія. – К. : Логос, 2002. – 645 с.
- Кластери як інструмент регіонального розвитку: матеріали науково-практичного семінару (м. Феодосія, 16-20 липня 2012 р.) [Текст] / за ред. проф. В.В. Мамонової. – Х. : ХарPI НАДУ, 2012. – 115 с.
- Морозов С.И. Экономические проблемы регионов и отраслевых комплексов [Электронный ресурс] / С.И. Морозов // Проблемы современной экономики. – 2011. – № 3(39). – Режим доступа : www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3726.
- Дубовик В. С. Формування інноваційних кластерів як методу активізації інноваційної діяльності в економіці регіону [Текст] / В. С. Дубовик // Продуктивні сили України. – 2009. – № 1. – С. 153-163.
- Кузьмін О. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень [Текст] / О. Кузьмін, В. Жежуха // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 14-23.
- Тищенко О.М. Кластери як вектор розвитку економіки: організація, сутність і концепції [Текст] / О.М. Тищенко // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 21. – С. 74-80.

УДК 332.711:334.061

Панухник О.В.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, обліку і контролю*

Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

ІНТЕГРАЦІЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ У СИСТЕМІ СТАЛОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена обґрунтуванню з позиції системного підходу теоретико-методологічних засад інтеграції населених пунктів у системі сталого суспільного розвитку. Доведено, що в трансформаційних умовах інтеграційність є важливою ознакою стійкості соціально-економічних систем мезорівня. Визначено умови формування системи ефективного управління територіальною інтеграцією на локальному рівні.

Ключові слова: населений пункт, регіональна територіально-господарська система, інтеграція населених пунктів, внутрішньорегіональна економічна інтеграція, управління територіальною інтеграцією.

Панухник Е.В. ИНТЕГРАЦИЯ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ В СИСТЕМЕ УСТОЙЧИВОГО ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Статья посвящена обоснованию с позиции системного подхода теоретико-методологических принципов интеграции населенных пунктов в системе устойчивого общественного развития. Доказано, что в трансформационных условиях интеграционная компонента является важным признаком устойчивости социально-экономических систем мезоуровня. Определены условия формирования системы эффективного управления территориальной интеграцией на локальном уровне.

Ключевые слова: населенный пункт, региональная территориально хозяйственная система, интеграция населенных пунктов, внутрирегиональная экономическая интеграция, управление территориальной интеграцией.

Panukhnyk O.V. HUMAN SETTLEMENTS INTEGRATION IN THE SUSTAINABLE SOCIAL DEVELOPMENT: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL RESEARCH PRINCIPLES

The article is devoted to the justification of the the theoretical and methodological principles of human settlements integration in the sustainable social development through system approach. The author proves that in terms of transformational component the integration is an important feature of social and economic stability on mesolevel systems. Defined conditions of formation the effective management system of territorial integration at the local level.

Keywords: settlement, regional territorial economic system integration, management of territorial integration.,intra-regional economic integration, management of territorial integration.

Постановка проблеми. Ефективний пошук моделей стійкого розвитку територій та їх інтеграції неможливий без вирішення питань методологічного та прикладного плану, чіткого визначення початкових понять, виявлення механізмів дестабілізації і стабілізації регіональних соціально-економічних систем, окреслення напрямків використання інтеграційного потенціалу населених пунктів як складних соціально-економічних систем в умовах системних трансформаційних змін в Україні.

Інтеграцію населених пунктів в регіональних територіально-господарських системах необхідно розглядати у контексті формування нової парадигми управління територіальним розвитком, що вимагає

запровадження механізму муніципального менеджменту в управлінську діяльність місцевих органів самоврядування як засобу реалізації самоврядного регулювання економічним і соціальним розвитком сіл, селищ та міст.

Недостатня вивченість окремих теоретичних і прикладних аспектів визначають актуальність обраної теми і коло розв'язуваних завдань представлено го дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш вагомий внесок у вивчення сучасних проблем регіонального розвитку, дослідження особливостей функціонування низових територіальних утворень існуючих територіально-господарських систем регі-

онів здійснили такі вчені, як: І. Александров [11], І. Бережна [1], З. Варналій [8], В. Геєць [3], Г. Гладкий [3], А. Мельник [4], Г. Монастирський [6], Д. Стеченко [9] та інші. У працях цих науковців закладено фундаментальні, теоретико-методологічні засади регіональної економічної інтеграції, розглянуті принципи формування та реалізації регіональної політики держави, досліджується розвиток населених пунктів як соціально-економічних систем, шляхи вирішення соціально-економічних проблем регіонів і населених пунктів, напрямки підвищення ефективності використання сукупного потенціалу територій. Поряд з цим у науковій літературі практично відсутні дослідження у напрямку використання інтеграційного потенціалу населених пунктів як складних соціально-економічних систем в умовах системних трансформаційних змін в Україні. Поза сферою наукового пошуку опинилася проблема комплексного дослідження внутрішньорегіональної інтеграції населених пунктів, внаслідок певних методологічних прогалин.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад інтеграції населених пунктів у системі сталого суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція – поняття, що позначає стан зв'язності окремих диференційованих часток і функцій системи, організму в цілому, а також процесу, що призводить до такого стану. Економічна інтеграція на регіональному рівні може бути пов'язана з об'єднанням відсталих нерентабельних територіальних комплексів, господарюючих суб'єктів з тими, що задовольняють ринковий попит на товари та послуги.

Процес інтеграції первинних територіальних самоврядних спільнот є значно глибшим та складнішим, порівняно із просторово-площинним укрупненням первинних суб'єктів місцевого самоврядування, так як торкається змін вихідної складової адміністративно-територіального устрою держави. Він вимагає науково обґрунтованого підходу до процесів його трансформування на програмних засадах, основу якого формуватиме укріплення економічної бази місцевого самоврядування низового рівня. Консолідація первинних суб'єктів місцевого самоврядування поселень може набути статусу дієвого регуляторного механізму досягнення ефективності їх соціально-економічного розвитку.

Системний підхід до проблеми внутрішньорегіональної інтеграції дозволить сумістити розрізнені, часткові моделі економіки і окремі часткові питання у загальній господарсько-політичній концепції, дозволяючи бачити всю систему зв'язків і стосунків в економіці, весь комплекс параметрів, що визначають якнайкращі шляхи розвитку і сприяють реалізації намічених планів.

На нашу думку, системним підходом є сукупність методологічних принципів і теоретичних положень, що дозволяють розглядати кожен елемент системи у його зв'язку і взаємодії з іншими елементами, простежувати зміни, що відбуваються у системі в результаті зміни окремих його елементів, вивчити специфічні системні якості, робити обґрунтовані висновки щодо закономірностей розвитку системи, визначати оптимальний режим її функціонування. При цьому поняття системи використовується як єдність взаємозв'язаних елементів, що спільно діють для досягнення загальної мети. Властивості, якими володіє система у цілому, відрізняються від властивостей елементів, що її формують.

Для будь-якої системи характерні власні, специфічні закономірності, що не впливають безпосередньо з властивостей складових її елементів. Системний підхід і системний аналіз є взаємодоповнюючими поняттями. Системний аналіз служить методичним засобом реалізації методології системного підходу до вирішення політичних, соціально-економічних та інших проблем. У системному аналізі втілюються методи, способи, інструментарій здійснення системного підходу. З принципу системності випливає властивість невизначеності економічних систем. При розгляді параметрів системи слід приділяти велику увагу визначенню вірогідності отримання певного результату. Отриманий результат буде однозначним тільки у тому випадку, якщо вірогідність деякого певного результату опиниться в межах, рівних одиниці, тобто перейде у достовірність. Ознака достовірності дозволяє розділити всі економічні системи на дві різні категорії. Велика частина систем відноситься до тих, описи яких не призводять до достовірного результату. При цьому простежується певний значний просторовий інтервал значень. Інша категорія включає системи, що описуються так, що можна отримати відносно достовірні результати. Останні мають для нашого дослідження особливий інтерес. Якщо для деякого стану системи аналіз дає певний результат, то у цьому стані економічна характеристика має певне значення. Одночасному визначенню піддається не вся сукупність економічних характеристик. Повний опис системи складає сукупність економічних характеристик, що визначаються одночасно. За наслідками такого опису можна прогнозувати значення економічних характеристик для подальших станів системи незалежно від всього, що відбувалося з системою раніше. «Принцип додатковості» використовується у багатьох дослідженнях як методологічний прийом. Це передбачає, що всі елементи майбутньої теоретичної моделі або концепції виявляються як тенденції або феномени, що зароджуються у практиці господарювання і потім завершуються до цілісних форм або категорій, що, у свою чергу, складають несуперечливе ціле.

У дослідженнях з територіальної організації національного господарства [6; 8; 9] регіональні системи розглядаються як сукупність лише матеріально-речових елементів. При цьому не розглядаються управлінські впливи і система управління як така, що є структурним елементом регіональної системи. Системний підхід передбачає, що система управління – це не лише адміністративний орган, а система, що включає господарський механізм, причому елементи останнього повинні володіти властивістю цілісності і складати єдину систему.

На макрорівні відособлюються у вигляді цілісних утворень, перш за все, інтегральні регіональні системи. У їх складі, у свою чергу, формуються інтегральні регіональні підсистеми нижчого рангу. Таким чином формується вертикальна територіальна ієрархія регіональних систем, яка знайшла певне відображення і закріплення в існуючому адміністративно-територіальному поділі країни.

Останнім часом до інтегральних регіональних систем почав застосовуватися термін територіальна соціально-економічна система, яка включає повну сукупність елементів відтворювального процесу і соціально-економічних відносин між ними. Критерієм виокремлення подібної системи є її структура, відносна цілісність відтворювального процесу. Цілісність системи полягає не у її замкнутості, що є відносною, не в ізолюваності, яка неможлива для

економічних систем, а, перш за все, у відносній завершеності зв'язків, в єдності і однорідності характеристик її елементів [6].

Застосовуючи відтворювальний підхід, регіон можна визначити як територіальну спільність, яка характеризується єдністю, цілісністю і завершеністю відтворювального циклу. У цьому розгляді, територіальна соціально-економічна система поселень визначається як цілереалізуючий комплекс саморозвитку в рамках єдиного економічного простору. Як самостійні підсистеми в структурі регіональної соціально-економічної системи виділяють: виробництво, населення, інфраструктуру і природні ресурси. Цю думку можна вважати за загальноприйняту. Кожен з цих структурних елементів володіє самостійністю і може розглядатися як підсистема.

Сукупність закономірностей формування регіональних систем населених пунктів є складовою частиною закономірностей розвитку суспільного виробництва. У процесі розвитку і формування регіональної соціально-економічної системи, на першому етапі спостерігається переважаючий вплив виробництва на розселення, а потім поселення набуває привабливої сили для виробництва і стає чинником розміщення продуктивних сил. Територіальним соціально-економічним системам, які знаходяться на стадії розвитку, властиві, з одного боку, стійкість структурної побудови, з іншого – у випадку втрати стійкості, руйнування однієї структурної побудови та формування іншої, більш стійкішої структури.

Одне з ключових понять системного підходу – самоорганізація, яка характерна для всіх процесів розвитку [12]. Разом з процесами взаємодії елементів системи слід розглядати зовнішні ефекти, що породжуються структурними змінами. Ці ефекти прийнято називати синергетичними, або кооперативними. Основна особливість кооперативних ефектів – впорядкованість, цілеспрямованість поведінки складної системи при відносній хаотичності поведінки окремих елементів. Отже, процес розвитку територіальних соціально-економічних систем населених пунктів можна представити у вигляді послідовності еволюційних циклів трансформації стану в середині циклу зі стрибкоподібною зміною стану наприкінці циклу на якісно новий рівень, що зумовлює початок нового циклу.

Економічні процеси, що відбуваються, роблять значний вплив на розвиток всіх економічних систем і вносять доповнення у проблематику формування гео-економічних утворень.

У економічній теорії розроблені різні концепції структурно-функціонального управління великими економічними системами і, зокрема, управління регіонами. Ми вважаємо, що для них загальним є кібернетичний підхід щодо управлінського впливу на економічну систему, в якій виділяються певні структурні елементи – вхідні параметри, орган, який керує, вихідні дані, об'єкт управління. Одночасно із цим, на вході системи у кожен часовий момент наявна обмежена безліч трудових, матеріально-фінансових ресурсів. При цьому, вихід системи становить певну безліч споживних вартостей і послуг, яка знаходиться у функціональній залежності від вхідних параметрів. Очевидним є, що оптимальність управлінського впливу досягається при співпадінні максимуму та мінімуму цільової функції, тобто, коли економічна система перебуває у стані стійкості гомеостатичної рівноважності. На нашу думку, саме у такому стані система спроможна досягти максимальну межу рівня своєї ефективності, найбільш продуктивного режи-

му зростання економіки. Тому головним завданням управлінського впливу на великі економічні системи (у тому числі і на територіальну економічну інтегровану структуру населених пунктів) є пошук та реалізація управлінського впливу, який за умов зовнішніх та внутрішніх збурень забезпечить гомеостатичний статус діяльності та розвитку системи.

Зазначимо, що у багатьох випадках результати системних досліджень свідчать про те, що основна умова поведінки оптимального характеру складних економічних систем – це їх нерівноважний стан самоорганізації, функціональна стійкість за умов нерівноважних станів. Крім того, нерівновага є такою ж фундаментальною властивістю економічних систем як рівновага, що дозволяє детермінувати вільний вибір оптимізаційного синтезу з цілого спектру можливих напрямів. При цьому, якщо рівноважність стану являє собою необхідну умову стаціонарного існування економічної системи, то нерівноважний стан являє собою визначний момент трансформації у новий стан, за якого економічною системою набувається вищий рівень організації та продуктивності. Лише тоді, коли економічною системою втрачається функціональна стійкість, з'являються процеси самоорганізації формування нових ефективних структурних побудов. Набуваючи за нових умов функціонування стабілізуючого стану, економічна система проходить свої рівноважні положення як етапи проміжного характеру на траєкторіях нерівноважності самоорганізації.

На наш погляд, в умовах трансформації української економіки, первинне значення у вивченні нерівноважних станів економічних систем належить нелінійній термодинаміці (інтеграції) – науці про загальні процеси самоорганізації в складних нерівноважних структурах. Як універсальний, пізнавальний підхід, інтеграція дає наукове обґрунтування процесам нерівноважної впорядкованості в економічній реальності, виявляє визначальні причини структуризації економічних об'єктів, відкриває новий напрям у теорії економічної динаміки. У практичній площині підхід з точки зору інтеграції надає можливість скористатися ефективними методиками вирішення значного кола актуальних питань у сфері оптимального управлінського впливу на господарські структури в умовах змін вітчизняної економіки.

Варто зазначити, що методологія управлінського впливу на нерівноважні економічні об'єкти у своїх загальних рисах має за основу системні принципи теорії регулювання. Інтегрований аналіз складних нерівноважених систем свідчить, що значення параметрів, які керують, не чинять безпосередньо регулюючий вплив на поведінку об'єкта управління, а лише зумовлюють формування внутрішнього механізму його самоорганізації. Згідно з топологією сфери структуроутворюючих атракторів, параметричні значення поведінки нерівноваженої системи зумовлюються випадково, через що вона спонтанно набуває нового рівня організації, самостійно обирає оптимальний напрям власного функціонування. Теорією управління складними нерівноваженими системами досліджуються процеси стохастичної генерації інновацій на основі взаємодії елементів локального рівня механізму інтеграції.

Разом з тим, підхід з точки зору інтеграції, надає можливість віднайти ефективні засоби та методи управлінського впливу на нерівноважні економічні системи, які функціонують відповідно до законів ринкової кон'юнктури. Даний підхід орієнтований на пізнання закономірностей самоорганізації складних об'єктів в умовах хаотичної спонтанної структу-

ризації. При цьому, на наш погляд, головне завдання управління територіальною економічною інтеграцією населених пунктів полягає в адекватному описі топології областей ринкових атракторів як центрів дисипативного структуроутворення економічної реальності. Наприклад, для регіональних систем важлива не величина енергетичної дії, а належна форма розподілу енергії. Тому мала, але топологічно узгоджена резонансна дія активізуватиме потенційно багаті ресурси, приховані в економічних структурах. У цьому контексті особливу роль відіграють нееконімічні чинники, які у багатьох випадках виходять на перший план у формуванні ринкових пропозицій.

З погляду системного аналізу, управління у складних об'єктах розглядається як ефективний процес дії структур, що впливають на керовані підсистеми для досягнення оптимального функціонування об'єкту в цілому. При цьому ефективність управління є його провідною характеристикою, оскільки будь-яке регулювання передбачає досягнення заданого кінцевого стану керованих підсистем як головного завдання управління. На основі певних законів регулювання структури, що управляють, покликані забезпечити «керовану» поведінку складних систем. Крім того, ефективні процеси управління ведуть до підвищення ступеня організованості системи, до зниження її ентропії. Разом з тим процес управління складними системами схильний до випадкових збурюючих дій, і значною мірою залежить від безлічі зовнішніх і внутрішніх стохастичних чинників. Через це управлінський процес здійснюється імовірнісним чином, в деякому інтервалі можливих напрямів управлінських впливів. На думку автора, управління здійснюється тим ефективніше, чим ширше діапазон значень, які можуть приймати управлінські впливи в процесі управління.

В умовах трансформації перехід системи у нерівноважний стан, її стохастизація є процесом (покроповим або обвальним) руйнування системи, втрати нею якісної визначеності. При цьому межі стійкості системи можуть визначитися здатністю зберегти основні якісні характеристики, що, у свою чергу, пов'язане з вичерпанням визначального принципу розвитку, необхідністю переходу до нового принципу. Слід враховувати, що система, яка зберігає свою відносну стійкість, не є повністю рівноважною, вона квазірівноважна, у ній завжди відбуваються коливання, флуктуації (не існує абсолютно благополучних в соціально-економічному плані регіонів або яких-небудь територіальних утворень). Проте, стійкість системи у тому і полягає, що вона здатна блокувати внутрішні і зовнішні дестабілізуючі чинники і забезпечувати підтримку істотно важливих для збереження системи параметрів (що і є визначальним принципом при організації управління територіальною економічною інтеграцією населених пунктів). Разом з тим, входження системи у нестійкий, хаотичний стан означає повну втрату параметрів її стійкості, зникнення якісної визначеності, а хаос визначається як максимально можливий ступінь невпорядкованості, коли старі структури зруйновані, а нові ще не сформовані. По суті, хаос – це уламки старого за відсутності цілісної структури, мозаїчність і незв'язність, неузгодженість елементів колишньої структури. Але саме в такому розладі утворюється так звана «карта» можливостей майбутнього стану, що дозволяє говорити про конструктивну роль хаосу, завдяки якому відбувається виникнення нового. При цьому принциповим є механізм реалізації ринкових можливостей у край нестійкому стані системи, оскільки система

здатна змінитися від будь-якої незначної події (флуктуації). Звідси непередбачуваність майбутнього стану системи, майбутніх подій. Відповідно, стійкий стан системи в протилежність нестійкому характеризується високим ступенем впорядкованості, наявністю більш-менш жорсткої структури, що уможливило цілісність системи, зв'язаність і узгодженість елементів системи. У стійкому стані реалізується лише одна можливість її розвитку, всі інші їй підпорядковані, а інноваційні процеси обмежені. Флуктуації в стійкому стані не здатні вирішальним чином змінити систему, процеси в системі стають прогнозованими.

У процесі узгодження відбувається виродження форм, що заважають стабілізації системи, і селекція форм, що встановлюють новий порядок і параметри стійкості. Узгодження, гармонізація елементів системи веде до інтеграції їх навколо провідного параметра (цілі), складання певних ієрархій, пропорцій, балансів, формування механізмів коректування відхилень. Система стабілізується, поле дії флуктуації різко обмежується, система виходить на стійкі форми розвитку. Початок стійкого розвитку означає завершення конкуренції між існуючими ринковими можливостями, остаточний відбір варіанту подальшого розвитку.

При описі фази стійкого розвитку теорія інтеграції акцентує увагу на збереженні системою стохастичних чинників зовнішнього або внутрішнього порядку, і постулює відносність статусу стійких станів і абсолютність станів нерівноважних. Таким чином, теорія інтеграції, за допомогою якої можна вивчати нестійкі стани містить описи стійких станів і стійкої динаміки складних систем. Ці описи слід розглядати як основоположні при створенні теорії стійкого розвитку складно організованих утворень (регіонів, населених пунктів).

На наш погляд, визначенню параметрів стійкого розвитку населених пунктів має передувати розгляд їх як відкритих, складних систем, що знаходяться в динамічному стані. При цьому населений пункт є складно організованою системою, яка включена в більшу, глобальнішу систему. Тим самим, у забезпеченні стійкого розвитку населеного пункту виділяються два напрями – зовнішній і внутрішній. Зовнішній передбачає розгляд всього комплексу зв'язків населеного із зовнішнім середовищем, визначення характеру впливу даного середовища. Внутрішній – опис населеного пункту як складної системи, виявлення всіх системних якостей, властивих поселенню як системному утворенню.

Слід зазначити, що динаміка населеного пункту, якій необхідно надати стійкий характер, може бути проінтерпретована за допомогою ідей інтеграції. Тоді стійкий стан і стійку динаміку поселення можливо представити за допомогою тих характеристик стійкості, які були виявлені в описах нестійких станів, здійснених в теорії інтеграції.

На нашу думку, перехід до нових форм стійкого розвитку в соціально-економічних системах може складатися об'єктивно і свідомо, тобто регулюватися, управлятися. Регулювання соціально-економічних процесів вимагає високого рівня спеціальних професійних знань з боку тих, хто здійснює управління й високого рівня сприйнятливості з боку керованих. Соціально-економічні процеси відносяться до категорії надскладних і для їх регулювання необхідна теоретична і методологічна основа, за допомогою якої повинен здійснюватися аналіз складних структур і процесів. При цьому, на наш погляд, теорія інтеграції пропонує вирішення, які можуть бути взяті за

методологічну основу при створенні теорії стійкого розвитку населених пунктів, при розробці соціально-економічних технологій, що переводять теоретичні рішення в практичну площину.

Регіональний підхід до вирішення проблем управління територіальною економічною інтеграцією останнім часом виходить на перший план, оскільки саме на регіональному рівні можливе ухвалення ефективних і оптимальних дій відносно активізації процесу трансформації української економіки. Автор вважає, що процеси децентралізації об'єктивні і обумовлюють активізацію регіональних рухів, процеси самоорганізації та інтеграції населених пунктів. При цьому розробка моделей стійкого розвитку населених пунктів не може здійснюватися поза ідеями теорії самоорганізації, а також управління територіальною економічною інтеграцією.

Разом з тим слід зауважити, що побудова методології інтеграції населених пунктів є надзвичайно складним завданням. Це можна продемонструвати не лише, наприклад, перерахуванням принципів, яких, дійсно, є безліч, але і тим, що самі ці принципи визначаються багатозначно (слід звернути увагу на весь існуючий перелік наявних визначень, вибір найбільш прийнятних з них). Крім того, тільки одними принципами методологія не вичерпується, тут важливо визначити напрями, форми, методи і інші компоненти методологічного знання. Безумовно, інтеграція населених пунктів повинна стати керованою системою і, перш за все, вона потребує формування найбільш раціональних методологічних підходів. На наш погляд, чим точнішими будуть значення використовуваних принципів, тим більша визначеність досягатиметься і при вирішенні завдань управління територіальною економічною інтеграцією, представленні самого сенсу інтеграції. У свою чергу, чим раціональнішою буде методологія інтеграції населених пунктів, тим ефективнішим буде вирішення вищевказаних завдань.

З метою наукового обґрунтування автор пропонує детальніше вивчити характеристику можливостей принципу раціональності. Вказаний принцип має велике значення в ситуації вирішення протиріч між невизначеністю і визначеністю при управлінні територіальною економічною інтеграцією. Принцип раціональності є багатозначним, і про це можна судити вже по тому, що характеризуючи проблематику, пов'язану з вказаним принципом, автор, перш за все, вважає за необхідне представити існуюче багатоманіття його значень. Так, К. Хюбнер розрізняє чотири види раціональності: логічну, емпіричну, оперативну і нормативну. З його позицій, раціональність завжди виступає в однаковій формі, а саме: семантично – як тотожна фіксація правил певного смислового змісту, в чому б вона не полягала; емпірично – як застосування завжди однакових правил пояснення, до чого б вони не відносилися; логічно-оперативно – як застосування розрахунку (калькуляції), як би його не тлумачили; нормативно – як наближення цілей і норм до інших цілей і норм – який би зміст в них не вкладався. При цьому гносеологічна і методологічна цінність запропонованих положень для вирішення завдань методології інтеграції населених пунктів, при виробленні її стратегії впровадження і тактики застосування, очевидна вже представленими параметрами. Цьому сприяє, на наш погляд, також і те, що раціональність, в розумінні К. Хюбнера, – це щось формальне, що відноситься до вже визначеного змісту [12]. У даному випадку – до змісту концепції управління територіальною економічною інтеграцією.

Відомо, що деякими авторами пропонується і більший перелік значень раціональності. У зв'язку з цим, доцільно зупинитися на значеннях раціональності, що пропонувані Г. Ленком. У його переліку 21 значення згаданого феномену [5]. Відзначимо, що для реалізації можливостей раціональності при характеристиці тих або інших аспектів управління територіальною економічною інтеграцією, найбільш доцільними є наступні напрями:

1. Синтетично інтеграційна раціональність в сенсі кантівської архітекτονіки розуму виступає як розумна координація і комбінація окремих знань в якийсь систематичний загальний зв'язок. При цьому, для вирішення завдань управління територіальною економічною інтеграцією відзначене положення має велике значення, наприклад, тому що відмічена тенденція інтеграційного розвитку повинна виступати у вигляді «синтетично інтеграційної раціональності». Разом з тим, інтеграція повинна мати вигляд розумної координації різних видів діяльності окремих населених пунктів в системі їх зв'язків на регіональному, національному, а потім і міжнародному рівнях.

2. Змістовно-наукова раціональність як теоретично наукова структуризація. Цей вид раціональності, як відзначає Г. Ленк, зростатиме завдяки природі знання в процесі розвитку теорій. Такими теоріями можуть, перш за все, стати економічні теорії. З кожною новою теорією проводитиметься корегування в аспекті наукової структуризації і змістовно-наукової раціональності, що визначає суть і роль інтеграції в суспільному розвитку.

3. Не менш значущими є і ті значення раціональності, які представляються в концепції

Г. Ленка як цілераціональність, раціональність «мета-засіб», що визначається ще як інструментальна раціональність, пов'язана з мінімізацією витрат або оптимізацією результатів та цілей, що не підлягають корегуванню [5].

4. Раціональність в теорії ухвалення рішень і стратегічна раціональність.

Представлені значення раціональності є надзвичайно важливим аспектом уточнення можливостей і суті концепції управління територіальною економічною інтеграцією.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки, що основними елементами методології інтеграції населених пунктів у системі суспільного розвитку визначають системний підхід, системний аналіз, комплексний підхід, методи моделювання. У цій же методології повинні знайти місце такі засоби аналізу, як факторний аналіз, вибір і ухвалення управлінського рішення. Уточнюючи безпосередньо групу принципів, що використовуються при побудові методології управління територіальною економічною інтеграцією і безпосередньо аналізі проблем інтеграції суспільного розвитку, їх можна представити наступним чином: принцип фундаментальної ролі практики; принцип всебічності; принцип розвитку; принцип цілісності; принцип системності; принцип раціональності; принцип ефективності; принцип надійності.

Методологія розвитку населених пунктів у регіональних територіально-господарських системах, на нашу думку, дозволяє вирішити протиріччя між визначеністю і невизначеністю соціально-економічного розвитку регіонів України. Вказане становитиме перспективне поле наукових розвідок у сфері регіональної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бережная И.В. Методические аспекты оценки уровня сбалансированного развития региона / И.В. Бережная, Н.В. Мельникова // Экономика и управление. – 2010. – № 3-4. – С. 10-18.
2. Геєць В. Інноваційно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку XXI століття / В. Геєць // Банківська справа. – 2002. – № 4.
3. Гладкий О.В. Менеджмент регіонального розвитку : навч. посібник / О.В. Гладкий. – К. : Академвидав, 2013. – 248 с.
4. Державне та регіональне управління : навч. посібник / А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, О.П. Дудкіна ; за ред. А.Ф. Мельник. – Тернопіль, 2014. – 452 с.
5. Ленк Г. К методологической интеграции наук с интерпретационной точки зрения / Г. Ленк // Вопросы философии. – 2004. – № 3. – С. 151.
6. Монастирський Г.Л. Теоретичні основи місцевого економічного розвитку / Г.Л. Монастирський // Місцевий розвиток за участі громади : монографія. У 2 т. – Том 1. Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду [за заг. редакцією Петрушенка Ю.М.]. – Суми : Університетська книга, 2013. – С. 92-143.
7. Панухник О.В. Теорія і практика територіальних інтеграційних процесів в регіональних соціально-економічних системах : монографія / О.В. Панухник. – Херсон : Айлант, 2012. – 358 с.
8. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / За ред. З.С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
9. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком / Д.М. Стеченко. – К. : Вища школа, 2000. – 223 с.
10. Стеченко Д.М. Методологія наукових досліджень : підручник / Д.М. Стеченко, О.С. Чмир. – К. : Знання, 2005. – 309 с.
11. Стратегія сталого розвитку регіону: монографія / за заг. ред.
12. Александрова І.О. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2010. – 203 с.
13. Хьюбнер К. Что такое миф, в каких отношениях он находится с религией, философией, наукой, искусством, политикой : монография / К. Хьюбнер. – М. : Республика, 1996. – 448 с.

УДК 330:334

Пинда Р.В.

кандидат економічних наук, доцент, докторант
Інституту регіональних досліджень Національної академії наук УкраїниУПРАВЛІНСЬКІ І МАРКЕТИНГОВІ ПРОГРАМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ БУДІВЕЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

Функціонування та розвиток будівництва в регіонах України стримують недосконалість інституційного середовища галузі, надмірність державного контролю, недосконалість та прогалини у вітчизняному законодавстві, недостатність державної підтримки. Галузь вимагає створення ефективної системи взаємовідносин. Основним напрямом становлення будівельної галузі в регіонах України є кластеризація.

У статті запропоновано напрями створення управлінських і маркетингових програм реалізації стратегічних завдань формування і розвитку регіональних будівельних кластерів.

Ключові слова: будівельна галузь, інституційне середовище, програми розвитку, маркетингове середовище, комплекс маркетингу, регіональні будівельні кластери, стратегічні завдання.

Pynda R.V. UPRAVLICHESKIE I MARKETINGOVYE PROGRAMMY OBESPECHENIA RAZVITIYA REGIONALNYKH
STROITEL'NYKH KLASTEROV V UKRAINE

Функционирование и развитие строительства в регионах Украины сдерживают несовершенство институциональной среды области, избыточность государственного контроля, несовершенство и пробелы в отечественном законодательстве, недостаточность государственной поддержки. Отрасль требует создания эффективной системы взаимоотношений. Основным направлением становления строительной отрасли в регионах Украины есть кластеризация.

В статье предложены направления создания управленческих и маркетинговых программ реализации стратегических задач формирования и развития региональных строительных кластеров.

Ключевые слова: строительная отрасль, институциональная среда, программы, маркетинговая среда, комплекс маркетинга, региональные строительные кластеры, стратегические задачи.

Pynda R.V. MANAGEMENT AND MARKETING PROGRAMS SUPPORT OF REGIONAL CLUSTERS IN BUILDING UKRAINE

Operation and development of construction in the regions of Ukraine hinder imperfect institutional environment sector, redundancy state control imperfections and gaps in national legislation, lack of government support. Industry requires an effective system of relations. The main direction of the formation of the construction industry in the regions of Ukraine is clustering.

The paper proposed the creation of areas of management and marketing programs implementing the strategic objectives of the formation and development of regional cluster building.

Keywords: construction industry, an institutional, program development, marketing environment, marketing mix, building regional clusters, strategic objectives.

Постановка проблеми. Стратегічні орієнтири та послідовність реалізації політики створення і розвитку регіональних будівельних кластерів, їх дієвість та швидкість отримання бажаних результатів залежать від упровадження поточних управлінських і маркетингових програм. Зокрема, доцільність управлінських програм полягає у ідентифікації послідовності заходів з організації та належного управління створенням і розвитком локальних інтегрованих будівельних систем, маркетингових – у їх

популяризації, поширенні досвіду на інші сфери та види економічної діяльності, в просторовому аспекті, максимальній реалізації ринкового потенціалу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемою виникнення та розвитку кластерних об'єднань займалися відомі науковці, як зарубіжні – М. Портер, М. Енрайт, С. Розенфельд, Д. Якобс, Е.Леммер, Ж. Мингалєва, П. Самуельсон, так і вітчизняні – В. Базилевич, Т. Васильців, М. Войнаренко, Ю. Пинда, С. Соколенко, О. Шевчук, С. Мочерний, В. Фе-